

Danmark vil også om 50 år være storproducent af fødevarer

Martin Merrild

Hvordan ser landbruget ud om 50 år? Det er en svær, ja nærmest frygtindgydende opgave, som jeg er blevet stillet over for med mit bidrag til Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskabs 250-års jubilæumsskrift. Et så langt åremål vil byde på en udvikling i erhvervet, som er umulig at forudse. Ser vi for eksempel 50 år tilbage i stedet for fremad, så kunne man i 1969 i Landsbladet læse, at der var forsvundet hele 50.000 landbrug siden 1960, så der nu kun var godt 146.000 brug tilbage. Hvem kunne dengang forudse, at strukturudviklingen ville fortsætte med en hast, så vi 2019 kun ville have knapt 27.000 landbrug tilbage, hvoraf færre end 10.000 er heltidsbedrifter. Det ville også, på et tidspunkt hvor man endnu ikke havde besøgt månen, være meget svært at tro, at vi i dag behandlede vores marker med satellitstyrede maskiner, så gødsning og behandling med plantebeskyttelsesmidler sker præcis på de arealer, hvor der er behov. At køerne selv finder vej til malkerobotter, og at vi overvåger dyrenes helbred live i stalden med digitale hjælpemidler.

Den generelle teknologiske udvikling har i de fem årtier gjort usete landvindinger, som har forplantet sig til landbruget og givet os nye muligheder for at kombinere effektivitet og produktivitet med god dyrevelfærd og miljøvenlig produktion. Evnen til at hurtigt at tage nye teknologier og metoder i brug har altid været et adelsmærke for danske landmænd. Vi har bedre end mange andre forstået at kombinere det

grundlæggende gode landmandskab og kendskab til arbejdet med jord og dyr med nye muligheder. Det gjaldt for de store landvindinger i for eksempel mejeribrug for mere end 100 år siden, som det gør i dag.

Siden slutningen af 60'erne er de produktionsmæssige betingelser blevet genstand for en tidligere uset grad af politisk regulering, som i særdeleshed har taget fart i perioden fra sidste halvdel af 80'erne. Tilbage i 1969 ville de færreste nok kunne forudse, at vi i Danmark i 2019 er underlagt nogle af verdens mest snærende restriktioner på produktionen. En del er helt fair og rimelige i forhold til at beskytte vores natur, miljø og ressourcer for de kommende generationer, mens andre ikke giver anden effekt end at gøre produktionen af fødevarer dyr og ineffektiv, og stiller danske landmænd ringere end de konkurrenter, som vi kæmper med på stadigt mere globaliserede markeder. Hvem ville tro, at vores brug af plantebeskyttelsesmidler og kvælstof i 2019 ville være langt strengere reguleret, end det gælder vores kolleger i det Fællesmarked, som vi dengang stod og trippede for at komme med i? At vi skulle slås med pesticidafgifter, som en dansk specialskat på fødevarereproduktion, og at vi som landmænd skal forholde os til langt over 100 datoer om året for at opfylde myndighedernes krav stod nok heller ikke at læse i de flestes krystalkugle.

Nej, selv om man nok kunne spå en fortsat strukturudvikling med stadigt større enheder, større og meget konkurrenceprægede markeder at agere på, og en fortsat mekanisering og effektivisering, så kunne ingen nok forudskikke, hvad det vil sige at være dansk landmand i 2019. Når man finder tid til at bladre i de gulnede aviser fra sidst i 1960'erne, så kan man dog også konstatere, at nogle ting er cykliske. Tiderne var også dengang hårde med dårlige råvarepriser, samtidig stod forhandlingerne om at komme med i EF i stampe. Daværende præsident for Landbrugsraadet, Anders Andersen, tolkede ved De Jyske Landboforeningers delegeretmøde stemningen i landbruget med ordene:

"Det er svært at have økonomisk modgang, men værre bliver det, når erhvervet ikke møder forståelse for de vanskeligheder, man uforskyldt er kommet i".

Den sætning kunne man i den ekstraordinære sommer 2018 godt nikke bekræftende til. Tørken var slem i sig selv, men den kom jo i kølvandet på flere andre voldsomt negative hændelser indenfor en kort årrække, som erhvervet stadigt kæmpede med eftervirkningerne af. Først var finanskrisen i 2008-2009 hård med markante prisfald både på produkter og jord, ligesom der opstod finansielle tab. Da de værste effekter af det var ved at fortage sig, kom det russiske stop for import af fødevarer fra EU, som igen fik priserne til at dykke. En af vores direktører i Landbrug & Fødevarer kaldte det i sommeren 2018 "en 1000-årskrise for landbruget", fordi det statistisk skal være så længe imellem, at vi rammes af så mange alvorlige tilbageslag indenfor 10 år. De hårde, udefrakommende stød har selvsagt været svære at absorbere for landbruget.

Man kan videre i Landsbladet læse, at Anders Andersen på den anden side også så værdier i den anstrengende debat, fordi den bidrog til at øge forståelsen for, at konsekvenserne for dansk økonomi og beskæftigelse kunne blive ganske uoverskuelige, hvis man lod eksportlandbruget visne bort. Den samme værdi i debatten er desværre lidt svær at få øje på i 2019. I hvert fald i nogle kroge af det politiske landskab.

Nå, men opdraget var at se frem, og ikke fortabe sig i fortiden, selv om den – med den stadigt stigende gennemsnitsalder i erhvervet i disse år – står tydeligt for ganske mange aktive landmænd. Tilbageblikket illustrerer dog meget godt, at der med så langt sigte helt sikkert er faktorer, som vi i dag ikke vil kunne forudse, som vil få betydning for den måde, vi driver landbrug på i 2069.

Fødevarer skal produceres af dem, der er bedst til det

Men hvordan ser landbruget i Danmark så ud om 50 år? Jeg er slet ikke i tvivl om, at vi også om 50 år vil være et land, der er kendt for at lave kvalitetsfødevarer med høj sporbarhed og sikkerhed. Det er det fundament, som vi gennem mere end 100 år har bygget vores ekstraordinære succes som fødevareproducerende nation på, og det skal vi hele tiden værne om og udbygge. Vi er gennem dygtig og målrettet indsats lykkedes med at etablere en række meget stærke brands og over en bred kam gøre danske fødevarer anerkendt som sunde og sikre verden rundt. Jeg er ganske sikker på, at "Made in Denmark" også fremover vil sende et signal til forbrugerne verden over om, at her har vi en vare, hvor kvaliteten er i orden, og som er fremstillet på en ordentlig måde med

respekt for dyr, natur, miljø og klimaforhold. Med stadigt mere bevidste og kritiske forbrugere vil dansk landbrug og fødevarerproduktion kunne få endnu større udbytte af den placering i bevidstheden.

For sagen er jo, at interessen for mad er stærkt stigende globalt, og mad er i dag så billig, at mange forbrugere efterhånden gerne vil betale mere for nye fødevarer med særlige egenskaber eller fødevarer af specielt høj kvalitet. Det er et markedssegment, som vi med vores omstillingsevne, fokus på dokumentation og sporbarhed står stærkt rustet til at betjene. Det er dog også et marked, som er længe om at modnes. Vi har gennem snart 30 år hørt meget snak om forbrugeres lyst til at gå nye veje, uden at det for alvor har manifesteret sig i ændrede forbrugsmønstre. Faktisk er det sådan, at landmændenes interesse for at lave innovation og producere nye varer generelt har været større, end forbrugernes lyst til at aftage dem. Et eksempel er økologien, hvor der har været et jævnt stigende salg, men stadig en løbende tendens til overproduktion. Vi bliver ganske ofte mødt med meldingen: "Du skal nok lige vente lidt endnu med den produktion. Der er ikke marked nok for den endnu, selv om den har mange af de kvaliteter, som forbrugerne angiveligt efterspørger."

Omstillingsparathed er stor i landbruget, og vi kan byde ind med såvel nytænkning og den ekstraordinære kvalitet, samtidigt med at vi leverer den rigtigt gode, masseproducerede fødevarer. Så med mindre det på en skæv præmis lykkes at ødelægge mulighederne for fødevarerproducererne, så vil vi også om 50 år være et land med en stor produktion.

Hvad vi skal producere i fremtiden er der meget debat om lige nu. Kødproduktionens klimabelastning er blevet et varmt emne, og mange organisationer og politikere agiterer lige nu for politiske indgreb, der i praksis kan gøre det umuligt at producere kød i Danmark – i hvert fald på en måde, så vi er konkurrencedygtige på de globale markeder. Jeg vil sige det rent ud: Tankerne om at gennemtvinge en reduktion i dansk kødproduktion er simpelthen absurde. Konsekvensen af det vil blot blive udflagning af en eksport til en årlig værdi af mange milliarder kroner. Andre lande med en klimamæssigt markant dårligere produktion vil stå i kø for at servicere forbrugerne i stedet. Taberne bliver klimaet og den danske samfundsøkonomi. I 2069 vil vi selvfølgelig som i dag tage klimaudfordringen dybt alvorligt, og ingen tvivl om, at landbruget også skal bidrage til løsningen, blandt andet ved at hjælpe til med udviklingen af nye plantebaserede fødevarer, som i en vis udstrækning kan substituere kød.

Samtidig kan vi dog se, at langt de fleste danskere fortsat efterspørger kød som en del af en varieret og sund kost, og verden over opnår mange millioner forbrugere præcis i disse år et velstandsniveau, som betyder, at de får råd til at spise kød. Jeg er fast overbevist om, at markedet for kød vil stige i de kommende årtier, og enhver fornuft tilsiger, at produktionen selvfølgelig skal foregå, hvor det kan ske med mindst belastning af klimaet. Det vil blandt andet være i Danmark. Vi ligger i forvejen helt i front, når det gælder om klimavenlig produktion. Den position skal vi gøre alt for at holde fast i ved fortsat fokus på at udvikle bæredygtigheden i vores produktion gennem målrettet forskning og udviklingsarbejde.

Meget store og professionelle bedrifter

Strukturudviklingen, der som tidligere nævnt siden anden verdenskrig kun er gået én vej, med stadigt færre, men større og mere professionaliserede brug, vil fortsætte med stigende hastighed. Dog med flere nuancer i billedet. Vi vil i de kommende årtier stadigt se, at der bliver færre af de "klassiske" landbrug. De, der bliver tilbage, vil efter vore dages standarder være meget store, og de kommer til at arbejde uhyre målrettet på alle parametre, som produktion, afsætning, økonomi og ledelse. Det er virksomheder af den type, der vil producere langt størstedelen af fødevarerne i de kommende årtier.

Når jeg taler om nuancer i strukturudviklingen, så er det fordi, jeg tror, at vi også vil se et meget mangfoldigt landbrug i fremtiden. Lysten til at eksperimentere med nye måder at lave fødevarer på er, som tidligere nævnt, rigtig stor, og mange – også ikke-landmænd – interesserer sig for produktionen af fødevarer. Vi vil se en vækst i små, eksperimenterende landbrugsvirksomheder, der arbejder med nicheprodukter og nye produktionsformer. Vi vil sikkert også se flere nære samarbejder mellem producenter og forbrugere og dermed også nye afsætningskanaler baseret på et typisk lokalt fællesskab. Med forbrugernes fortsat stigende interesse for sporbarhed, så kan der fint være et eksistenspotentiale for at producere og udvikle fødevarer på den måde. Det bliver dog aldrig en type virksomheder, som kommer til at bidrage med stor volumen til den samlede fødevareproduktion, dertil er behovet og efterspørgslen efter den gode, masseproducerede vare simpelthen for stor.

Selvejet vil stadig have central plads

Vi ser lige nu indikationer på, at en model med vertikal integration, hvor landmanden kun producerer til ordre, kan være overlegen i forhold til at sikre den største indtjening. Det er selvfølgelig ikke en model, som flugter med de værdier, vi har hyldet i det danske landbrug. Vi er dog nødt til at se på, om det er noget, vi kan lære af de store integrationer. Det er vigtigt, at vi er åbne i forhold til at se på modeller, hvor det frie initiativ kan kombineres med effektive, forpligtende aftaler, som sikrer maksimal indtjening for både landmand og forarbejdningens virksomhed. Også selv om det langt fra er alles kop te – og bestemt heller ikke min. At vi ser på mulighederne for at forbedre indtjeningen via forskellige former for integration behøver dog ikke at blive et banesår til det selveje, som siden landboreformerne i 1700-tallet har været grundstenen i den danske landbrugsstruktur. Men det er nødvendigt, at vi styrker samarbejdet i hele kæden fra jord til bord. Vi har en stærk tradition for samarbejde og videndeling, og vi skal fortsat arbejde for at styrke samspillet mellem kædens enkelte led.

Med fortsat stigende bedriftsstørrelser er det dog ellers naturligt at spørge, om selvejet også om 50 år er relevant og realistisk. SEGES spurgte for fem år siden i regi af Landmandsbarometeret mere end 3.000 landmænd om, hvilken ejerform de foretrak. Svaret var meget entydigt, da 94 procent foretrak det klassiske selveje. Skulle der slækkes på det, så foretrak de fleste kompagniskaber med andre landmænd. Meget få ønskede at have fremmed kapital i virksomheden. Der er slet ingen tvivl om, at det også i de kommende årtier vil være et stort ønske at

være herre i eget hus. Det er simpelthen gennem århundreder blevet en del af danske landmænds DNA.

Liberaliseringen af landbrugsloven har åbnet for nye muligheder i form af fondseje og institutionelle investorer, og vi ser nu diverse nye konstruktioner og ejerformer omkring landbrugene. Nogle har forventet, at vi af den grund hastigt vil bevæge os væk fra selvejet. Det kan man ikke konkludere. Ser vi for eksempel på USA, så har man i langt de fleste delstater meget liberale regler for eje og drift af landbrugsjord. Alligevel er 95-98 procent af jorden ejet og drevet af private. Ligesom i Danmark er der her en stærk tradition for familieejede landbrug, der ofte går videre i slægten. En stor del af landbrugsjorden drives i USA i forpagtning, hvor private ejere forpagter ud til landmændene. Det er en udvikling, som vi helt sikkert også kommer til at se i Danmark.

Der er ingen tvivl om, at selvejet også om 50 år vil være stærkt og spille en vigtig rolle, men det kommer dog næppe til at være så fremherskende, som vi har kendt det hidtil, hvor op imod 90 procent af brugene har været drevet sådan. Ejerforholdene vil givetvis blive mere diverse, men kernen med landmanden for bordenden i ledelsen af bedriften vil i vid udstrækning bestå.

Hans rolle bliver dog i højere grad at fungere som leder og strateg. Det vil selvsagt også stille endnu større krav til landmændenes kompetencer og uddannelse. Det vil dog aldrig gå af mode at være tæt på det praktiske landbrug i hverdagen.

Protektionismen lur

I disse år ser vi triste tendenser i handelspolitikken. Protektionismen er i fremgang mange steder med præsident Trumps ageren, blandt andet i forhold til TTIP-aftalen, som den mest åbenlyse indikator. Brexit og den russiske importembargo mod fødevarer fra EU er andre eksempler på anslag mod den frie handel, som vi som et lille land er så afhængige af. Jeg har dog ikke fantasi til at forestille mig, at man på sigt vil smide de fordele væk, der så åbenlyst er ved stærke handelsaftaler.

Et af de resultater, som jeg er allermest stolt af i min tid som formand for de europæiske landmænd i COPA, er netop, at vi har holdt fast i en markedsorienteret linje og blandt andet fået afskaffet kvoteordningerne for mælk. Når vi både i landbrugskredse og befolkning i EU ser modstand mod de handelsaftaler, der indgås, så handler det i høj grad om mangel på forståelse for, at fordelene ikke kun findes for de mest effektive. Også for de specialiserede produktioner åbner nære handelsrelationer med lande og regioner uden for Unionen op for nye muligheder.

Det er meget svært at forudsige den handelspolitiske udvikling, men for den globale velstandsudviklings skyld så håber jeg inderligt, at den opblomstring af protektionisme, som vi ser i disse år, er et forbigående fænomen. På sigt vil der kun blive tabere, hvis den udvikling fortsætter, og verden vil samtidig blive et langt mere ustabil og utrygt sted.

Fremtiden bliver udfordrende

Lige nu står mange landmænd i et historisk lavpunkt på grund af en "perfect storm" af dårlige afregningspriser og den historisk ringe høst i 2018. For nogle gode kolleger betyder det desværre, at de trods flid og omhu må dreje nøglen om og opgive livet som selvstændige. Men vi har set kriser i dansk landbrug tidligere; for 50 år siden så situationen altså også svær ud. Dengang formåede erhvervet at ryste krisen af sig, effektivisere produktionen og finde nye produkter til nye markeder.

Der er slet ingen tvivl om, at der bliver meget store udfordringer at overvinde i de kommende 50 år, hvis vi skal holde fast i vores position som et af verdens førende fødevareproducerende lande. Udskilningsløbet bliver benhårdt. Når jeg alligevel er fuld af fremtidstro for dansk landbrug, så skyldes det, at jeg gennem mange år i erhvervet og som folkevalgt på nærmeste hold har iagttaget den ukuelighed og innovative tankegang, som altid har kendetegnet den danske bonde. Den vil sikre, at vi også i 2069 har et stærkt og stolt dansk landbrug.

250